

MERKEZ BANKALARI TARİHİ VE BAĞIMSIZLIĞI

Bir ülkenin para kredi hacmi sınırlarını Merkez Bankası belirler. Uluslararası para kredi hacmi sınırlarını ise Uluslararası Ödemeler Bankası belirler. Küresel finans ağının merkezinde FED vardır.

Paranın tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte para icat edilmeden önce deniz kabuğundan kıymetli metallere kadar birçok mal değişim aracı olarak kullanılıyordu. Bundan önce ürünler takas yolu ile değiştiriliyordu. Zamanla takas için karşılıklı istekler örtüşmez oldu. Örneğin taze meyve ile tahıl değiştirmek istendiğinde tahıl olgunlaşmamış oluyordu. Bu nedenle doğrudan takas zorlaştı.

Takasın uzun ömürlü ve herkesin almak isteyebileceği bir ara mal ile yapılması gerekliliği ortaya çıktı. Mezopotamya'da talep edilen geçerli ara mallar; altın, gümüş, bakır ve arpa gibi ürünlerdi. Bu değerli mallar hassas terazi ile tartılıyordu. Ağırlık birimi olarak arpa tanesi veya keçi boynuzu çekirdeği kullanılıyordu.

M.Ö. 3000'lerden kalan bir Sümer tabletinde "şekel" kelimesi bulundu. Şekel, o dönemde hem ağırlık hem de para birimiydi. Daha sonra Mezopotamya'da krallar, paradan önce kullanılan gümüş levha ya da levhalara standart getirdi. En detaylı yasaları ise M.Ö. 1760'larda Babil kralı Hammurabi çıkardı. Krallar, para işlevi gören gümüş levha ve halkalara mühür basmaya başladılar.

Yeni bir alışveriş aracı gerekince, ilk metal parayı İzmir civarında yaşamış olan Lidyalılar bastı. Lidya parası o dönemde "elektron" denilen altın gümüş alaşımından yapıldı. Lidya parası M.Ö. 650'lerde kullanıma sunul-

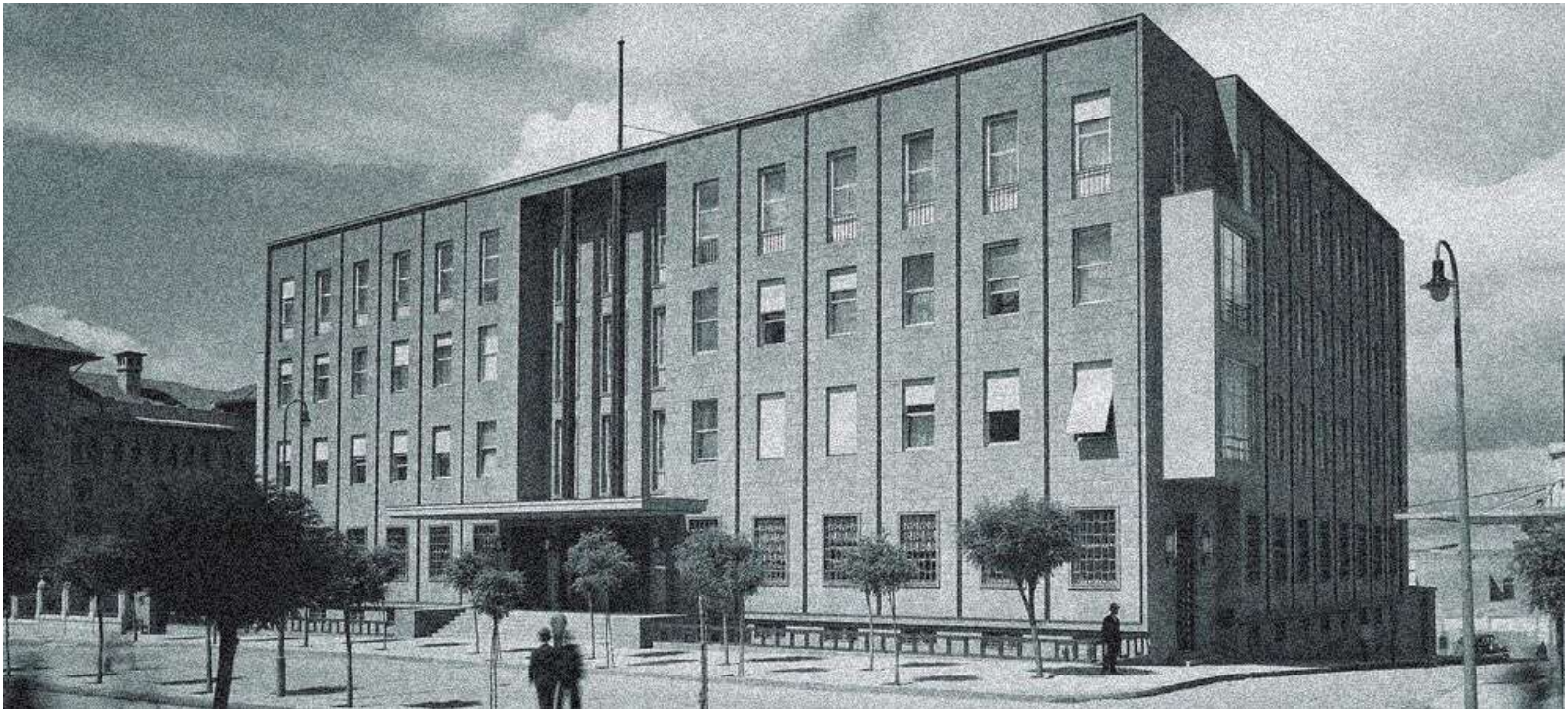
duktan sonra para basımı çevre ülkelere yayıldı. Daha sonra paralar, devlet garantisiyle bakır veya bronz gibi ucuz metallerden basılmaya başladı.

Ekonomi geliştikçe büyük miktarlarda metal para taşımak sorun oldu. İlk kâğıt paranın M.S. 806 yılında Çin'de kullanıldığı ortaya çıkmıştır. İşte böylece bu sorun çözüldü.

İslami kaynaklarda saf gümüşten basılan paraya dirhem, saf altından basılanına da dinar denir. Altın ve gümüş paralar, yirminci asrın ilk çeyreğine kadar kullanılmışlardır.

Altın ve gümüş paraların ağırlık ve ayarı önemlidir. O konuda sarraflara güvenildiği için piyasadan mal almak isteyen, parasını genellikle sarrafa emanet eder, aldığı şeyin bedelini ödemesi için ona talimat yazardı. İranlı gezgin Nasır Hüsrev, 1045-1052 senelerinde yaptığı gezilerle ilgili anılarını yazdığı Sefernâme adlı eserinde Basra'da gördüğü bir olayı şöyle anlatır:

"...Basra'da sabahleyin Huzaa çarşısında, öğlen Osman çarşısında, akşam da Kaddâhîn çarşısında olmak üzere günde üç pazar kurulur. Herkes parasını sarrafa vererek ondan sakk (çek) alır. Sonra alacağı malları alır ve bedelinin ödenmesini sarrafa havale eder. Müşteri şehirde kaldığı süre içinde sarrafın sakkından (çekinden) başka bir şey kullanmaz."

Batı'daki sarraflara banker denirdi. Onlar da ödemeyi, para sahiplerinin talimatı ile yaparlardı. Bunlar, emanet bırakanlardan bazısına, üzerine bir altın, beş altın veya on altın gibi rakamlar yazılı makbuz verirler, para gibi dolaşıma çıkarırlardı. İsteyen herkes onları bankere götürür ve üzerine yazılı altınları hemen alabilirdi.

Merkez bankalarının geçmişi 1668 yılında İsveç'te faaliyete geçen Riskbank'a kadar gitmektedir. İngiltere'de Kral William 1688 yılında tahta oturduğunda, aynı yıl Fransa'ya karşı büyük bir ittifakla savaşa başlamıştı. Bu ittifaka "Kutsal İttifak" deniyordu. Kral William da bu ittifaka katılarak Fransa'ya karşı savaşa girmişti. "Dokuz Yıl Savaşları" olarak da anılan bu savaş halkı yorgun ve fakir düşürmüştü ve halk savaşı finanse etmekten bıkmıştı. William'ın bu savaştan çekilmesi söz konusu değildi, çünkü böyle bir çekilme, ona Avrupa'da prestij kaybettirmenin yanı sıra, yeni kıta Amerika'da da çok büyük kayıplara sebep olabilirdi. Bu savaşı sürdürebilmek için William kaynak arayışına girmişti. Ama halktan yeni vergi almak artık imkânsızdı. Uzun süren savaş ve kargaşalar sebebiyle piyasada altın ve gümüş paralar iyice azalmış ve devlet epey borç altına girmişti. 1694 yılında bir grup zengin bir araya gelerek özel bir şirket olarak İngiltere Bankası'nı (The Bank of England) kurdular. Bankanın çoğunluk hisseleri savaş sırasında inanılmaz servet edinmiş olan Nathan Rothschild'e aitti.

Banka öncelikle hissedarlarından 1.200.000 pound-

luk altın ve gümüş topladı. Sonra bu para Kral William'a borç olarak verildi. Bu borca karşılık devlet yılda 96.000 pound faiz ve 4.000 pound işletme masrafları ödemeyi kabul ve taahhüt etti.

Daha basit bir anlatımla, özel bir şirket olan İngiltere Bankası, devlete yıllık %8 faiz ile 1.200.000 pound borç para verdi.

Ancak bu görünenin yanında bankerler o zamana kadar pek de görülmemiş bir iş daha yaptılar. Devletten 1.200.000 pound kadar banknot basıp piyasaya kredi olarak verebilme izni de aldılar. Yani aynı miktar parayı %8'den iki defa piyasaya sattılar. Bir anda faiz gelirleri %16 oluvermişti. Kral William'ın imzaladığı bir izin kâğıdı ile bir çırpıda havadan 1.200.000 pound daha yaratmış oldular.

Bir müddet sonra Nathan Rothschild şunları söyledi:

"İmparatorluğu yönetmek için kimin kral olduğu önemli değil. Çünkü Britanya'nın para arzını kim kontrol ediyorsa imparatorluğu da o kontrol eder. Ben Britanya'nın para arzını kontrol ediyorum."

Bankerlerin, ülkelerin para-kredi sistemlerini ele geçirme süreçlerini incelediğimiz zaman şunları görüyoruz: Önce ülkede çok ağır ekonomik koşullar oluşuyor ya da oluşturuluyor ve ardından kapalı kapılar ardında elde edilen imtiyazlarla görünürde devlet, perdenin ardında ise bankerler düzene hâkim oluyor. Ama halk, kontrolün devletin elinde olduğuna inanıyor ya da inandırılıyor.

Şimdi Hazreti Muhammed öncesi Yesrib'e göz atalım. Yesrib'e gelen Yahudiler başlangıçta şehrin kenar kısımlarına yerleşmişler, zamanla güçlenerek burada oturan Amalika ve Cürhümlüler'i dışarı çıkarmışlar ve böylece şehrin hâkimiyetini ellerine geçirmişlerdir. Milâdî II. Yüzyılda Yemen'de sel felaketinin yaşanması üzerine bölgeyi terk eden Kahtânîler'in Ezd koluna mensup Hârise b. Sa'lebe b. Amr Muzaykiya, kabilesiyle birlikte Yesrib'in çevresine yerleşmiş ve onun soyundan gelen Evs ve Hazrec kabileleri zamanla Yahudilere karşı üstünlük sağlayarak şehre hâkim olmuşlardı. Aynı babanın iki oğlundan soyları oluşan bu Araplar ne yazık ki savaşılmaya başlamışlardı. Tarihe "Buas Savaşları" diye geçen bu kardeş kavgalarından en memnun olanlar elbette bölgedeki Yahudilerdi. Çünkü onlar birbirlerine düştükçe güçleri zayıflıyor, etkinlikleri kırılıyor, bunun neticesinde de Yahudiler bu ortamdan çokça istifade ederek onlar üzerinde her türlü hâkimiyeti daha rahat bir şekilde sağlıyorlardı. Bundan dolayı ne zaman Evs ve Hazrec arasında bir ateşkes ilan edilse Yahudiler ne yapıp edip bunu bozmaya çalışıyor, onları yine birbirlerine düşürüyorlardı.

Benî Kurayza ve Benî Nadir Yahudileri Evs'lilerle, Benî Kaynukâ da Hazrec'lilerle ittifak kurmuştu. Siyasî alandaki bu durumun tersine Yahudi kabileleri ekonomik alanda Araplardan daha fazla söz sahibi idiler. Ziraat, ticaret, demircilik, silah yapımı, kumaş dokumacılığı ve kuyumculuk gibi meslekler Yahudilerin elinde idi. Yahudiler panayırlara katılarak zengin olmuşlar, faizle verdikleri borçlarını tahsil edemedikleri durumlarda borçlunun mülk ve arazilerine el koymuşlar ve bu sayede refah içinde yaşamaya başlamışlardı.

Özetle iki kardeşten gelen Evs ve Hazrec kabilelerini birbirlerine düşürüyor ve bu savaşta onlara silah satıyor, bu silahları alabilmeleri için onlara para satıyor ve sonuçta paralarını geri alamazlarsa borçluların mülk ve arazilerine el koyuyorlardı. Şehirde çok ağır ekonomik koşullar oluşuyor ya da oluşturuluyor ve ardından kapalı kapılar ardında elde edilen imtiyazlarla görünürde Araplar, perdenin ardında Yahudiler düzene hâkim oluyor. Ama halk, kontrolün Arapların elinde

olduğuna inanıyor ya da inandırılıyor. Para arzını kim kontrol ediyorsa perde arkasından şehri o kontrol ediyordu. Bu tablo bize çok tanıdık geldi değil mi?

İngiltere örneğine geri dönelim ve durumu kısaca tekrar hatırlayalım. İngiltere'de, yaşanan dokuz Yıl Savaşları neticesinde büyük bir finansal kriz oluştu. Ekonomi çarkları neredeyse dönmüyordu. Özel bankerlerin oluşturduğu bir konsorsiyum, merkez bankasını kurdu. Bankanın adı İngiltere Bankasıydı. Bütün izinler ve imtiyazlar da Kral'dan geldiği için, normal bir İngiliz vatandaşı bunu İngiltere devletinin bankası olarak algılıyordu. Nitekim yıllarca öyle zannedildi. Banka ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra millileştirilebildi. Ancak yürüttükleri işlemler hala özel ve özerk işlemlerdir. Banka hisselerinin İngiltere devletine ait olmasının sonuca bir etkisi yok. Bu kısmı sonra anlatacağız.

Şimdi Amerika örneğine göz atalım. 1906 San Francisco depremi ve tarımsal rekoltenin çok düşük olması savaş koşulları gibi bir ekonomik ortam oluşturdu. Bu durum çok büyük finansal krize sebep oldu. Bu kriz, bankerler için bulunmaz bir fırsat oluşturuyordu. Halkta, krizin çözümü için bir merkez bankası kurulması fikri olgunlaştırıldı. 1913'te özel bankerlerin oluşturduğu bir konsorsiyum merkez bankasını kurdu. Burada isim Federal Rezerv Sistemi'dir (**Federal Reserve**). Normal bir Amerikan vatandaşı bunun Federal Hükû-

met ile alakalı bir yapı olduğunu zanneder. Yani, ona göre her şey devletin kontrolü altındadır. Ama kesinlikle öyle olmadığı bugün artık birçok kesim tarafından bilinmektedir.

Ne ilginçtir ki İngiltere’de para-kredi sistemini ellerinde tutan bankerler ile Amerika’daki sistemi ellerinde tutan bankerler hemen hemen aynı ailelerdir. Zaten aralarındaki evlilik ilişkileri sayesinde birbirlerine iyice yaklaşmışlardır.

Gelelim Osmanlı’ya... Osmanlı İmparatorluğu son zamanlarında ekonomik sıkıntılar içerisindeydi. 1850’li yıllarda Kırım Savaşı’nı yapacak ama hazineye bu savaşı finanse edecek kadar parası yoktu. Bu savaşın maliyetleri için 1854 yılında İngiliz banka ve bankerlerinden 5 milyon Sterlinlik ilk dış borç alındı. Taksit ve faizleri için Mısır Vergisi teminat gösterilmişti. Bu borçlanma sürecini Rothschild’ler yürüttü. Daha sonra Osmanlı’nın çok hoşuna gitmiş olacak ki paraya ihtiyacı oldukça nasıl geriye ödeyeceğine bakmadan borçlanmasını hızla sürdürdü.

Tarihi süreçte Balta Limanı Anlaşması ile kapitülasyonlar (bir devletin bir anlaşmaya bağlı olarak başka devletlere tanıdığı iktisadi ve sosyal ayrıcalıklar bütününe kapitülasyon adı verilir) İngilizlerle başlayıp bütün Avrupa’ya yayıldı. 1848 yılında Rusya ile yapılan Serbest Ticaret Anlaşması ile Anadolu’daki hammaddeler çok ucuza yurtdışına ihraç edildi. Gümrük vergileri %12’den %3’e düşürülünce harcamalar için para bulamayan devlet borçlanmak zorunda kaldı.

Yurtdışına ucuz hammadde satıp yurtdışından katma değeri yüksek pahalı ürünler alınınca ülkedeki altın ve gümüş para azaldı. Tüm bunların üzerine yabancı sermayeye verilen demir yolu inşaatı için harcanan paraları da eklersek borçlanmaya giden yolu daha iyi görebiliriz. Borçlandırılan Osmanlı artık perde arkasından kendini yöneten bankerlerin eline düşmüştü. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile kanuni alt yapı dolayısı ile siyasi yapı küresel finans sisteminin eline

geçmişti. Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde devletin yıkılmaktan kurtarılması amacıyla; siyasi kuruluşlar, kişi hakları ve yeni kurumların kurulması konularında yapılması düşünülen köklü değişiklikler için Sultan Abdülmecid zamanında yayımlanmış olan fermanıdır.

Bu arada alacaklılar, verdikleri borçların geri ödemesi veya yeniden yapılandırılmasını takip etmek için bir banka kurdular. Bankanın merkezi Londra’daydı ve ortakları arasında Rothschild ailesi vardı. Savaş sonrası borçları izlemek için 24 Mayıs 1854’te kurulan bu bankanın adı **“Osmanlı Bankası” (Ottoman Bank)** oldu. İşte yine vatandaşta devlet işin içinde algısını oluşturacak bir isim!

Şimdi resmi bir ayrıcalık gerekiyordu. Osmanlı Bankası kuruluncaya kadar Osmanlı Devleti’nin bir merkez bankası yoktu. Banka 27 Ocak 1863’te kendisini yeniden yapılandırarak İngiliz-Fransız ortaklığında yeni bir bankaya dönüştürüldü. Osmanlı Devleti de Osmanlı Bankası’na 30 yıllık kâğıt para basma yetkisi verdi. Bu 30 yıl boyunca hiçbir şekilde başka kâğıt para basılamayacaktı. Böylece 30 yıl süre ile kâğıt para basma yetkisi Rothschild’lerin hâkim olduğu Osmanlı Bankası’nındı.

Osmanlı Devleti’nin yıkılışında rolü büyük olan Osmanlı Bankası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin Merkez Bankası rolünü üstlenmiş ve para basma ayrıcalığı 1935 yılına kadar uzatılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin yıkılışında rolü büyük olan Osmanlı Bankası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin Merkez Bankası rolünü üstlenmiş ve para basma ayrıcalığı 1935 yılına kadar uzatılmıştır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde bir merkez bankası olması ve bu bankanın milli olması yönünde istek vardı. Bu isteğin başını İsmet İnönü çekiyordu. Nitekim başbakanlığı esnasında paraya sıkışmış bir anında Osmanlı Bankası’ndan 2-3 aylığına ödünç istemiş ancak **“Baş üstüne. Tabii bu bir borçlanmadır, bu borçlanmanın şartlarını konuşalım.”** cevabını almıştı. Bunun üzerine borç almaktan vazgeçmişti.

O dönemde Türkiye’ye davet edilen Hollanda Merkez Bankası yönetim kurulu başkanı Dr. Vissering ve İtalyan uzman Kont Volpi hükümete bağımsız bir merkez bankası kurulmasını öneriyorlardı. Sonuç olarak

Prof. Leon Morf'un hazırladığı, Merkez Bankası Yasa Tasarısı mecliste 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edildi ve 30 Haziran 1930'da Resmi Gazete'de yayınlandı. Böylelikle ülkemizde yabancı ortaklarının da bulunduğu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Anonim Şirketi kurulmuş oldu. Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başladı. Banknot Matbaası ise 1958 yılında kuruldu. Merkez Bankası kurulduktan yaklaşık 40 yıl sonra, 14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı yasa ile mevcut yapısına dönüştürüldü. 1211 sayılı kanunun 5-12 maddelerine göre Merkez Bankası'nda hazine-nin payı %51'den aşağı olamıyor. B sınıfı olan hisselerin milli bankalara ve D sınıfı hisselerin ise Türk ticaret müesseselerine ve Türk vatandaşlarına ait olduğunu bildiğimize göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası "yerlidir ve millidir" diyebiliriz!

Peki, yerli ve milli bankamızın adı niçin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır? Bu sorunun cevabı için "Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" isimli dokümana başvuruyoruz:

Bankanın İsmi Neden Türkiye "Cumhuriyet" Merkez Bankasıdır?

Yasa tasarısında Merkez Bankasının, bir Cumhuriyet kurumu olduğunu vurgulamak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilendirilmesi istenmiş; ancak Bankanın merkezi idareden bağımsız bir kurum olduğunu vurgulayabilmek için kamu kurumlarından farklı olarak ismi "Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak belirlenmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresine ve kısaltılmış şekli olan "T.C." ifadesine özellikle yer verilmemiştir. Uluslararası ilişkiler göz önüne alınarak bu isim Meclis İktisat Encümenindeki görüşmeler sırasında "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak değiştirilmiştir.

Yani vatandaşa banka "devlete aittir" algısı oluşturmak istenmiş olabilir mi?

"Bankanın merkezi idareden bağımsız bir kurum olduğu" ne anlama geliyor?

Peki, algı oluşturma bölümü diğer örneklerle uyuyor da ya imtiyaz bölümü?

Tabii var! Aynı dokümana tekrar bakalım:

Anayasanın ilgili maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olan banknot basılmasına karar verme yetkisi Meclis tarafından Merkez Bankası'na devredilmiştir. Bu kapsamda ve Merkez Bankası Kanunu'nda belirtildiği üzere, Banka Türkiye'de banknot basım ve ihraç yetkisine tek elden sahiptir.

Süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87'nci maddesine göre TBMM'ye ait olduğu belirtilen para basma yetkisi, tamamen ve süresiz olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na devredilmiştir.

Çok kısaltarak ilerlersek:

Merkez Bankası, BIS'e 1951 yılında üye olmuştur.

Merkez Bankası bulunduğu ülkeden aldığı yetki ile kullanılan parayı basar ve paranın sahibidir, devletin bu para üzerinde kontrolü ve yetkisi yoktur.

Merkez Bankası kendisine ait olan parayı basar, devlete bankalar üzerinden tahvil ve bono ile faizli olarak satar.

Devletin kendi parası olmadığı gibi tedavüldeki para üzerinde kontrol ve yetki TCMB'ye aittir.

Peki, bu BIS nedir?

Uluslararası Ödemeler Bankası'dır ve Merkez Bankası, BIS'e 1951 yılında üye olmuştur.

Bir ülkenin para kredi hacmi sınırlarını Merkez Bankası belirler. Uluslararası para kredi hacmi sınırlarını ise Uluslararası Ödemeler Bankası belirler. Küresel finans ağının merkezinde FED vardır. Uluslararası Ödemeler Bankası FED'in, IMF ise Uluslararası Ödemeler Bankasının alt kuruluşları gibi faaliyet gösterirken tüm merkez bankaları bu merkeze bağlı hareket ediyor olabilirler mi?

Bu örümcek ağı tarzında işleyen sistem bize Ankebût Sûresi 41. ayette bildirilmiş olabilir mi?

"Allah'tan önce velilere (dostlara) sarılanların durumu örümceğin durumuna benzer. Örümcek bir yuva edinir ama yuvaların en gevşegi örümcek yuvasıdır. Keşke bunu bilselerdi." (Ankebût 29/41)

Sorumuz neydi? Merkez Bankası bağımsız mı?

Tüm detayları ile anlatmaya çalıştık.